

SHARON BLACKIE

ALS VROUWEN DE AARDE DRAGEN

Een ode aan de vrouwelijke kracht

AnkhHermes

Oorspronkelijke titel: *If women rose rooted*, uitgegeven door September Publishing, onderdeel van Penguin Duckworth Books Ltd, Richmond

Vertaling Linda Jansen
Omslag Villa Grafica
Binnenwerk Stampwerk
NUR 728

ISBN 9789020222500
ISBN e-book 9789020222524

© 2016, 2021 Sharon Blackie
© 2025 Uitgeverij AnkhHermes, onderdeel van VBK|media, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd, op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Uitgeverij AnkhHermes vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met de natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

www.ankh-hermes.nl

Inhoud

1	Herovering van onze verhalen	13
2	Bronnen en wateren: de woestenij	31
3	Eilanden van het hart: de roep beantwoorden	73
4	Diepe grotten en bodemloze meren: de ketel van transformatie	113
5	Vind je weg: het pad van de pelgrim	151
6	Hei en veenmoeras: bevrijding van het begraven feminiene	187
7	Het betoverde bos: herstel van de balans	227
8	Vruchtbare velden: terugkeer van de heldin	267
9	Bergen en rotsachtige hoogten: ouder worden	307
10	Als vrouwen de aarde dragen	359
	Postscriptum: de reis van de eco-heldin. Een gids	371
	Nawoord	381
	Noten	385
	Dankwoord	395

Voor mijn moeder.

Voor alle moeders.

Als we ons zouden overgeven
aan de intelligentie van de aarde,
dan staan we geworteld op als bomen.

Rainer Maria Rilke¹

En de Russische vrouwen in blauwe steden
zij spreken.
De met bloemen getooide vrouwen van India,
vrouwen in oranje tenten
donkere vrouwen
uit de Amerika's
ze zitten bij het vuur,
ze hebben hun handpalmen bestudeerd
en lopen naar elkaar toe.

Nu is de tijd
om deze grond te zegenen.
Hun haar fonkelt
in de zon
ze lopen op smalle paden
naar elkaar toe.
Hun harten kloppen
onder de dunne huid van hun keel
Ze komen dicht bij elkaar.
...

Dochters, de vrouwen spreken.
Ze komen
Van verre afstanden
Op volmaakte voeten
Dochters, ik hou van jullie.

Uit 'The Women Speaking' van Linda Hogan²

Herovering van onze verhalen

O, wat een catastrofe, wat een verminking van de liefde toen ze tot een persoonlijk, niet meer dan een persoonlijk gevoel werd gemaakt; weggenomen van het opgaan en ondergaan van de zon, losgesneden van de magische verbinding van de zonnewende en equinox. Dit is met ons aan de hand: we bloeden aan de wortels omdat we zijn afgesneden van de aarde en de zon en de sterren. Liefde is een verkrampde aanfluiting geworden omdat we die arme bloesem van zijn stam op de Levensboom hebben geplukt en verwachtten dat hij in onze gecultiveerde vaas op tafel zou blijven bloeien.

D.H. Lawrence¹

Het is nog donker in de vruchtbare groene vallei, op een zwak roze schijnsel aan de oostelijke hemel na. Een wassende maan verspreidt zijn zilverlicht op het ritme van de landwind, zacht als de rondingen van een vrouw die zich uitrekt om haar tenen in het water te steken. Een reiger op de oever verbreekt de stilte met zijn roep als ik de smalle brug oversteek en langzaam de steile weg omhoog volg. Op het kruispunt zitten drie hazen kalmpjes midden op de weg. Als ze mij in het vizier krijgen komen ze in beweging. Het wit van hun staartjes flitst in het maanlicht als ze zich verspreiden in de duisternis.

Ik klim steeds hoger over het oneffen, rotsachtige pad naar het veenmoeras tegenover de bergketen van de Seven Sisters, die zich scherp aftekent tegen de nu geleidelijk lichter wordende lucht. Ik wil een smal paadje door de velden nemen om een stuk af te snijden, maar eerst moet ik over het ford: een ondiepe poel in een beschutte kom waar je een diepe, snelstromende stroom kunt oversteken. Het ford schuimt bloedrood langs de met ijzeren bezinkbakken omzoomde randen en ik kruip er behoedzaam naartoe. Ik verwacht half en half een glimp van de *bean nighe*, de wasser aan het ford op te vangen; de oude vrouw die volgens de legende de bebloede kleren van gesneuvelde krijgers wast. Het is ten slotte *Samhain*,² het oude Keltische seizoensfeest dat het begin van de winter markeert. Mijn voorouders geloofden dat de doorgang tussen de zichtbare en de onzichtbare wereld op deze avond open is.

Als een groene borst rijst achter de doorwaadbare plaats een scherp omlijnde berg tegen de lieflijke contouren van het land op. De top wordt gekroond met nu dorre, pezige heide, die zich er als een wijdvertakte tepel overheen vlijt. We noemen dit een feeënheuvel. Want dit zijn de plekken die naar de onzichtbare wereld leiden, de fraaie, gevaarlijke woonplaats van het feeënvolk: de *Aos Sí*,³ de mensen van de aardhopen. Er is een tijd geweest dat Keltische vrouwen in dit soort heuvels tot de vijste wezens van het land getransformeerd werden.

In de onzichtbare wereld is wijsheid grotendeels in bezit van vrouwen, want zij dragen de beker. De koningin van de Aos Sí heeft ooit besloten die gave ook aan menselijke vrouwen te schenken. Daarom stuurde ze een uitnodiging naar alle vrouwen in het land om op een zekere datum en een zekere tijd naar haar toe te komen in de immense hal onderaan de heuvel. Het nieuws verspreidde zich via winden en golven, vogels en vissen; zelfs de boombladeren fluisterden het verder. Het duurde niet lang voordat vrouwen overal in het land zich reisvaardig maakten. Sommigen reisden alleen, anderen met elkaar. En toen de aangewezen dag aanbrak gingen de deuren naar de onzichtbare wereld open.

De vrouwen stroomden de heuvel binnen en waren buiten zichzelf van verwondering bij het zien van een schitterende hal versierd met lichtende kleden. Ze waren geweven van brandnetel en geverfd met bloed van schelpdieren en sap van planten. De grond was bedekt met zachte dierenhuiden. Op de houten en stenen tafels stonden feestelijke gerechten in paarlemoeren schelpen opgediend. De grote hal baadde in een zachtgroen licht. Toen iedereen binnen was en de wachters geen met huid gemaakte boten meer op het water zagen en geen vrouwen meer naar boven zagen klimmen, werden de deuren naar de buitenwereld gesloten.

Met zachte waardigheid maakte de koningin haar entree. Haar gezicht glansde van een mysterieus, maar lieflijk licht. In haar hand droeg ze een grote, blinkende beker van goud, die was versierd met opvallende tekens en gravures. Ze had een gevolg van acht feeën die elk een gouden flacon met een sprankelende vloeistof droegen, waaruit ze voortdurend de beker bijvulden. De koningin ging door de hal en gaf ieder van de aanwezige vrouwen een teug uit de beker. De beker bevatte de geconcentreerde wijsheid van alle voorbijge werelddtijdperken; iedere vrouw die eruit dronk werd ogenblikkelijk wijs en begreep vele dingen waar ze nooit kennis van had gehad. Sommigen kregen meer inzicht dan anderen, maar iedereen profiteerde. De vrouwen vierden, en de volgende ochtend keerden ze terug naar de wereld; vol van de wijsheid en kennis van de onzichtbare wereld.⁴

Hier in Ierland is de onzichtbare wereld net zo werkelijk als de zichtbare. Het landschap is doordrenkt van verhalen en die gaan nog altijd met ons mee. Ze zijn in de botten van dit land getrokken en het land brengt ze weer bij ons terug. Het ademt ze naar ons toe op de vleugels van de wind en bloedt ze uit in de stromen en rivieren. Ze zullen niet geweigerd worden.

Voor het woord was er het land, door vrouwen gemaakt en bewaakt. Verhalen uit vrijwel alle culturen op aarde vertellen dat dit ooit zo was. Volgens veel inheemse stammen in Amerika weeft grootmoeder spin de aarde voortdurend in wording. Voor de Andes-volken uit Zuid-Amerika is Pachamama de wereldmoeder die alle leven op aarde onderhoudt. In Schotland en Ierland heeft de Cailleach – de oude vrouw – het land gemaakt en gevormd, en beschermt er al het wild. In deze en andere Keltische naties zijn alle goden voortgekomen uit Danu,⁵ de moeder van de volken die daarna zijn gekomen. Vrouwen: de scheppers van leven, de draagsters van de beker van kennis en wijsheid, die de morele en spirituele autoriteit van deze vruchtbare groene en blauwe aarde belichamen.

Kun jij je die tijden herinneren?

Ik ook niet. In andere oorspronkelijke culturen op aarde is er misschien nog respect en eerbied voor het vrouwelijke, maar wij westerse vrouwen hebben de grip op ons verhaal al lang geleden verloren. In het verhaal dat ik als heel jong kind heb meegekregen, het verhaal dat me zowel definieerde als instrueerde over mijn plek in deze wereld, kreeg de vrouw zo'n betekenis niet toegekend. In dat verhaal is de vrouw een bijzaak, gecreëerd uit het lichaam van een man, met hem behagen als enige doel. In dit verhaal had de eerste vrouw schuld aan al het lijden van de mensheid: zij had de dood in de wereld gebracht, niet het leven. Ze had de brutaliteit gehad te spreken met een slang. Omdat ze de kennis en wijsheid wilde die haar door een jaloerse vader-god was onthouden, waagde ze het de vrucht van een boom te eten. Erger nog: ze gaf de vrucht van kennis en wijsheid aan haar man. De boze en genadeloze god stuurde haar en haar mannelijke metgezel het paradijs uit en gelastte eeuwige onderwerping van de vrouw aan de man.

De verhalen die we vertellen over de schepping van de aarde en de oorsprong van de mens onthullen de visie van onze cultuur op de wereld, onze plek daarin en onze relaties met de andere levende wezens die hem bewonen. De ultieme consequentie van juist deze scheppingsmythe is de in het Westen al eeuwenlang gevestigde overtuiging dat vrouwen van nature ongehoorzame verleidsters zijn die stevig onder de duim gehouden moeten worden. We hebben een zwakke wil, zijn makkelijk over te halen tot het doen of denken van kwaad, zijn goddeloos, onbetrouwbaar, leugenachtig en worden slechts gedreven door eigenbelang. Het verhaal van Eva in Genesis is de grondslag van tal van maatregelen die de daden, rechten en positie van vrouwen hebben ingeperkt. Wat vrouwen ook zouden presteren in de wereld, de kernboodschap van de heilige teksten die de grootste religieuze groepering van de wereld heeft omarmd en die tweeduizend jaar de kernovertuigingen van onze westerse cultuur heeft gevoed, is dat mannen vrouwen niet moeten vertrouwen en dat vrouwen zichzelf – en elkaar – ook niet moeten vertrouwen.

Door dit cultuurverhaal over wie wij vrouwen zijn voelde ik me als kind klein, onbetekenend en leeg. Toen ik ouder was, werd ik er kwaad om. Kwaad omdat het een wereld rechtvaardigt waarin mannen nog steeds vrijwel alle concrete macht over het cultureel narratief hebben. De verhalen die we onszelf vertellen over de wereld, over wie en wat we zijn, waar we vandaan komen en waar we naartoe gaan; en hoe we ons gedragen als gevolg daarvan. Kwaad, vanwege zijn rechtvaardiging van het eeuwenoude geweld tegen vrouwen dat zelfs in deze ‘verlichte’ eenentwintigste eeuw gruwelijk uit de hand dreigt te lopen. Mijn moeder heeft als klein meisje een kachelpook gepakt en die naar haar vader opgeheven om hem te laten stoppen met het afranselen van mijn oma. Een paar decennia later greep ik mijn eigen vader bij zijn kniebeschermers en duwde hem stap voor stap de kamer uit, zodat hij mijn moeder niet meer kon slaan.

Ja, ik kom uit een geslacht van sterke, moedige vrouwen. Maar ik ben opgegroeid met de overtuiging dat de wereld geen veilige plaats voor ons was. En hoewel de meeste mannen die ik in mijn leven heb

gekend – mannen die ik heb liefgehad, die mijn vrienden zijn geweest – net zo’n afkeer hadden van deze situatie als ik, heeft het verhaal zich op cultureel niveau steeds opnieuw herhaald. In het Verenigd Koninkrijk, waar ik ben opgegroeid, ondervindt een op de vier vrouwen huiselijk geweld in haar leven en ervaart een op de vier als volwassene seksuele intimidatie. Wereldwijd zijn deze cijfers hoger: ongeveer een op de drie.⁶ Politiek wetenschapper Mary Kaldor heeft gerapporteerd dat in de ‘nieuwe oorlogen’ – gevoerd in het kader van grondstoffen, etniciteit en religie – het aantal slachtoffers voor 80 procent uit vrouwen en kinderen bestaat, met verkrachting en plundering als *modus operandi*.⁷ Seksueel misbruik, ontvoeringen, gedwongen slavernij en onvrijwillige prostitutie zijn gemeengoed, zelfs – vooral – in het hart van de beschaafde hoofdsteden van Europa en Amerika waar onze cultuur zo trots op is. Om maar te zwijgen van het dagelijkse pestgedrag in openbare ruimten en het diepgewortelde seksisme dat vele vrouwen geleerd hebben zich maar te laten welgevallen.⁸ Het cultureel narratief in deze wereld vertelt ons dat vrouwen er minder toe doen dan mannen en dat er niets mis mee is dat mannen hen op deze manieren behandelen.

Velen van ons accepteren deze gang van zaken als een gegeven dat deze wereld zo in elkaar zit. We zijn geconditioneerd om het te slikken. We gaan verder met ons leven en behandelen het als oud nieuws. Het geeft niet, zeggen we tegen onszelf, in de afgelopen eeuw is het feminisme opgekomen, gelijkheid komt en alles wordt beter nu. Volgens de feministische auteur en activiste Beatrix Campbell⁹ heerst onder liberale denkers in het Verenigd Koninkrijk nog steeds de optimistische verwachting dat mannen en vrouwen met elkaar op een culturele reis naar gelijkheid zijn. Maar Campbell argumenteert dat deze vooruitgang niet alleen is geëindigd, maar in sommige situaties zelfs teruggedraaid. Hoewel er veel aandacht is voor de kwesties waar vrouwen mee kampen en hoewel vrouwenrechten lippendienst wordt bewezen, duiken er in onze cultuur voortdurend nieuwe ongelijkheden op. We leven in een tijdperk van ‘neopatriarchaat’, schrijft ze, waarin geweld zich vermenigvuldigd heeft, er straffeloos wordt verkracht, de vrouwenhandel welig tiert en de strijd voor gelijke salariering effectief is doodgeloopen.

Je kunt het moeilijk met Campbell oneens zijn dat er een nieuwe revolutie nodig is; de enige vraag is hoe die eruit moet zien.

Toen ik ouder werd was er nog meer dat me kwaad maakte. Dingen die op het eerste gezicht niets te maken hadden met het verhaal van Eva of het monddood maken van vrouwen, maar in werkelijkheid nauw gerelateerd waren. De daden die tegen ons en onze dochters en moeders worden gepleegd zijn exact de daden die tegen de planeet worden gepleegd. Tegen de aarde die ons leven geeft; de aarde waar vrouwen zich zo lang mee geïdentificeerd hebben. Onze patriarchale, oorlogszuchtige, op groei en overheersing gebaseerde cultuur heeft door het onstuitbaar najagen van groei tot uit de hand gelopen klimaatverandering, massa-uitroeiing van soorten en voortgaande vernietiging van de natuurlijke omgeving geleid.

Toen ik zes jaar was en zo onwetend was als wat, maar op een of andere manier alles begreep, snikte ik het uit bij de zwart-witbeelden op het nieuws van een vogel die vergeefs met zijn vleugels fladderde terwijl hij langzaam in een soepachtige laag ruwe olie op de zee verdronk. Een andere vogel kwam naast hem in het water neer, zonk, kwam weer boven voor een paar laatste vleugelslagen en dreef toen naar het groeiende massagraf dat langs de zuidwestkust van Engeland ontstond. Ik keek naar een van de eerste door de mens veroorzaakte grote milieurampen, het gevolg van de schipbreuk van supertanker *SS Torrey Canyon*. Daarbij spoelden 32 miljoen vaten ruwe olie in zee en kwamen ongeveer 15.000 zeevogels om het leven. De zee veranderde in een vlammenzee toen er napalm op gegoten werd in een poging de olie weg te branden. ‘Het was een tragisch ongeluk,’ zeiden de mensen toen; maar hoeveel herhalingen zijn er daarna niet gevolgd?

En dan de nucleaire dreiging, de wederzijds gegarandeerde vernietiging. Je kon er niet omheen. Ik groeide op in de schaduw van de koude oorlog. Rusland en Amerika bewapenden zich tot de tanden in voorbereiding op een mondiale atoomoorlog. Beide naties zorgden voor nucleaire ‘afschrikking’ die een aanval van de vijand zou moeten uitsluiten, omdat een dergelijke aanval tot onmiddellijke vergelding en dus de

vernietiging van zowel het aanvals- als aanvallende land zou leiden. De website van de Verenigde Naties communiceert het duidelijk genoeg: 'Nucleaire wapens zijn de gevaarlijkste op aarde. Eén exemplaar heeft de potentie een hele stad te vernietigen, miljoenen mensenlevens te eisen en de leefomgeving en toekomst van komende generaties door de langdurige catastrofale effecten in gevaar te brengen.'¹⁰

We waren er allemaal van overtuigd dat het een keer zou gebeuren. De regering gaf zelfs foldertjes uit met adviezen wat we moesten doen als dat moment gekomen was. In 1980 verscheen na een opleving van de Koude Oorlog in het Verenigd Koninkrijk de brochure 'Protect and Survive', compleet met handzame tekeningetjes hoe je je eigen ruimte met noodvoorzieningen kon bouwen die je moest bevoorraden met blikvoedsel en een radio. Er werden zelfs suggesties gedaan hoe je van een stoel een toilet kon improviseren. Het is misschien slim hier nu werk van te maken, was de impliciete boodschap, want als de bom gevallen was zou het al te laat zijn. 'Protect and Survive' inspireerde Raymond Briggs tot het schrijven van *Wanneer de wind waait*, een prikkelend stripverhaal vanuit de beleving van een gepensioneerd echtpaar over een nucleaire aanval van de Sovjet-Unie op het Verenigd Koninkrijk. Er komen geen 'nadere instructies' via de radio, zoals in 'Protect and Survive' monter wordt aangekondigd. Het boek eindigt met een deprimerend briefje en Jim en Hilda Bloggs die zich in hun schuilplaats biddend omhullen met papieren zakken, terwijl de dood naderbij komt en de ruimte om hen heen langzaam donker wordt.

Ik was 21 toen *Wanneer de wind waait* uitkwam. Ik ben nu 54, en ondanks al het goede werk van de afgelopen decennia om tot nucleaire ontwapening te komen is er in essentie niets veranderd. 'Hoewel er bij oorlogvoering slechts tweemaal nucleaire wapens zijn ingezet – de bombardementen op Hiroshima en Nagasaki in 1945 – resteren er momenteel naar verluidt nog 22.000,' verklaren de Verenigde Naties in de enorme sectie over massavernietigingswapens op hun website; en dat zijn niet alleen nucleaire, maar ook biologische. Zo veel manieren om niet alleen elkaar te doden, maar in het proces tevens alle niet-menselijke leven op aarde. Ik groeide op met de notie dat sommige mensen

bereid waren exact dat te doen. De film *Dr. Strangelove* leek misschien grappig, maar het was beslist geen mop. Wij waren echter maar vrouwen en we werden verondersteld op hun oordeel te vertrouwen. ‘Laat het maar aan de mannen over,’ zei de moeder van een schoolvriendin toen ik vertelde over mijn deelname aan de Campagne voor Nucleaire Ontwapening omdat ze de wereld zouden verwoesten als we er niets tegen deden. Het aan de mannen overlaten? Ik wist niet wat ik moest zeggen.

Misschien zijn vrouwen medeplichtig geweest. We hebben immers eeuwenlang ervaring met brandstapels hier, opsluiting in kloosters of gekkenhuizen daar, voortdurende dreiging van verkrachting en geweld als we niet deden wat ons gezegd werd. Dat alles doet wonderen voor onderwerping. De mannen zaten aan de knoppen. De mannen hadden de touwtjes in handen. Als tiener wilde ik dat veranderen, maar ik had geen idee hoe. Ik kon me zelfs geen wereld voorstellen waarin het anders zou zijn: een wereld waarin vrouwen respect genieten en mede-auteurs zijn van het maatschappelijke verhaal. Een wereld waarin mannen en vrouwen op een evenwichtige en duurzame wijze samenleven, met respect voor de planeet die ons het leven heeft gegeven en de andere wezens die haar met ons delen. Dus net als vele anderen liet ik het los en ‘ging verder met mijn leven’: naar de universiteit, een PhD, warmdraaien voor de participatie in het systeem.

Ik was een jaar bezig met mijn PhD en ik had net *Wanneer de wind waait* gelezen toen ik met een vriendin op bezoek ging bij haar tante, een bejaarde oud-docent geschiedenis. Terwijl we in haar appartement in Hampstead aan de thee zaten, had ik het over Briggs boek en klaagde over een westerse beschaving waarin mannen alle macht hadden en vrouwen nooit een kans hadden gehad hun stempel op de wereld te drukken. Ik mopperde over het volstreckte gemis aan inspirerende voorbeelden en verhalen van vrouwen uit mijn eigen land die respect genoten en leiderschap toonden. Ze schudde haar hoofd, kwam langzaam uit haar antieke, stoffige leunstoel en ging met haar vinger langs de boekenplanken tot ze had gevonden wat ze zocht: een lijvige paperback, die ze mij in de handen drukte. ‘Lees dit,’ zei ze. ‘Het is niet altijd

zo geweest. En het hoeft niet zo te zijn. Vrouwen konden ooit leiders zijn, hier in dit land. Er waren sterke vrouwen die de orde der dingen stuurden. Het is lang geleden, maar dat betekent niet dat het nooit meer terug kan komen. Jij bent jong. Lees over die vrouwen en besluit wat jij gaat doen om dingen te veranderen.’ Het boek dat ze me had gegeven heette *The Eagle and the Raven*, een historische roman van een auteur genaamd Pauline Gedge.¹¹ Het ging voornamelijk over Boudica: de vrouw die in de eerste eeuw tegen het Romeinse patriarchaat had gevochten en die strijd bijna had gewonnen. Ik verslond het boek in een weekend en daarna spoorde ik in de bibliotheek alles op wat ik over haar kon vinden. Dat was praktisch niets; het grootste deel van de afdeling geschiedenis was gevuld met boeken over mannen.

Boudica¹² was lid van de Icenī, die een deel van Engeland bezetten te vergelijken met het huidige Norfolk. Ze waren een van de vele Keltisch-sprekende stammen¹³ die van de ijzertijd tot de komst van de Romeinen en de daaropvolgende invasie van de Saksen in Groot-Brittannië woonden. ‘Ze was lang van postuur, ontzagwekkend van verschijning, vurig van oogopslag en scherp van tong,’ zei de Romeinse consul en historicus Cassius Dio over haar. ‘Een dikke bos taankleurig haar reikte tot haar heupen; ze had een gouden ketting om haar nek; en over een kleurige tuniek droeg ze een zware mantel die met een broche bijeengehouden werd.’¹⁴ Na de Romeinse invasie had Boudica’s man Prasutagus als nominaal onafhankelijke bondgenoot van Rome over de Icenī geregeerd. Toen hij stierf werd zijn testament – waarin hij, tegen het protocol in, zijn koninkrijk aan zijn dochters en de Romeinse keizer gezamenlijk naliet – genegeerd. Zijn landgoederen en bezittingen werden geconfisqueerd en zijn edelen tot slaaf gemaakt. En volgens Tacitus werd Boudica gegeseld en werden haar dochters verkracht.

Terwijl de Romeinse gouverneur Gaius Suetonius Paulinus een veldtocht tegen het eiland Mona leidde (het huidige Anglesey), een toevluchtsoord voor Britse rebellen en een bolwerk van de Druïden, spanden de Icenī en hun burens, de Trinovanten, met anderen samen om in opstand te komen. Ze kozen Boudica als hun leider. Want, zoals Tacitus in de *Annalen* zei, ‘de Britten keken niet naar sekse bij de keuze

van hun leiders'. Boudica en haar mensen vernietigden Camulodunum (het huidige Colchester), Londinium en Verulamium (Saint Albans). Suetonius kwam terug en hergroepeerde zijn strijdkrachten in de West Midlands. Voor de strijd tegen hem begon sprak Boudica vanuit haar koets haar troepen toe, geflankeerd door haar dochters. Als de mannen in slavernij wilden leven was dat hun keuze, verklaarde ze. Maar zij, een vrouw, was vastbesloten te winnen of te sterven.

Helaas wonnen deze keer de Romeinen. Er werd gezegd dat Boudica zichzelf na de nederlaag vergiftigde. Er was uiteraard veel meer verloren dan een veldslag. De Romeinen bleven en het volk was verzwakt. Er waren geen stammenkoninginnen meer: de Romeinen beschouwden vrouwelijke macht als een uiting van barbarisme. De Angelsaksen kwamen, het land werd in hoog tempo tot het christendom bekeerd en het patriarchaat kwam stevig in het zadel. En toch... toch... Boudica had weliswaar verloren, maar ze vocht nog steeds en ze leidde nog steeds. Een vrouw uit mijn cultuur, mijn geschiedenis. Ik stond mezelf toe om te gaan fantaseren. Stel dat vrouwen opnieuw gingen staan? Niet op het slagveld, maar stel dat we op wat voor manier ook het gezag en respect konden heroveren dat vrouwen verloren hadden? Wat als we het patriarchaat dat de planeet verwoest konden afbreken en herscheppen tot een wereld waarin we in harmonie leefden?

Het was een heerlijke fantasie, maar ik was jong, onmachtig en arm. Net als alle anderen gleed ik terug in de behoeften en beknottingen van mijn eigen leven. Ik gleed stilletjes het systeem in, ging voor veiligheid en zekerheid. Het duurde lang voordat Boudica en de macht die Keltische vrouwen verloren hadden weer in mijn gedachten kwamen.

De wereld die de mannen gemaakt hebben werkt niet. Er moet iets veranderen. Om de wereld te veranderen moeten wij vrouwen eerst zelf veranderen. En daarna moeten we de verhalen veranderen die we vertellen over wie we zijn. De verhalen waar we de afgelopen eeuwen naar geleefd hebben – over mannelijke superioriteit, over vooruitgang, groei en overheersing – dienen vrouwen niet en dienen de planeet zeker niet. Verhalen doen ertoe. Ze zijn meer dan entertainment. Ze doen

ertoe omdat mensen verhalende wezens zijn. We zijn narratief geprogrammeerd, en dat gaat veel dieper dan het leuk vinden om verhalen te vertellen en ernaar te luisteren. Het is een biologische functie; zo hebben onze hersenen zich in de loop der tijd ontwikkeld. We interpreteren de wereld en definiëren onze identiteit via het delen en doorgeven van verhalen. De verhalen die anderen ons vertellen over de wereld en onze plek daarin vormen daarom niet alleen ons eigen leven, maar de wereld om ons heen. Het cultuurverhaal *is* de cultuur.

Wanneer vrouwen in de elementaire verhalen van onze cultuur als zwak en minderwaardig worden afgeschilderd zullen we als zwak en minderwaardig behandeld worden, hoe we daar ook tegen ageren. Onze stemmen zullen niet overtuigen. Maar als er in de mythologie en historie van onze cultuur wijze vrouwen, machtige vrouwen, sterke vrouwen figureren, gaat er voor vrouwen een ruimte open om naar die verhalen te leven; om wijs, machtig en sterk te worden. Om serieus te worden genomen en gehoord te worden.

De verhalen van Eva, Pandora¹⁵ en andere ‘gevallen vrouwen’ die ons bijna tweeduizend jaar zijn aangesmeerd, zijn niet de enige mythen die vrouwen met Keltische wortels hebben geërfd. De ‘Keltische gordel’, bestaande uit bepaalde regio’s langs de westkust van Europa die weigerden zich in het korset van nationale grenzen te wringen, verbindt diverse rijke populaties door een sterke collectieve identiteit. Die band is niet geworteld in tribalisme of nationalisme en gaat niet over genetische herkomst. Deze connecties komen voort uit gedeelde geschiedenis, mythologie en geloofssystemen. Ze zijn het resultaat van een gemeenschappelijk milieu dat een zeer karakteristieke pan-Keltische cultuur heeft voortgebracht, die verankerd is in een diepe ervaring van verbondenheid met onze omgeving.

Daarom rijzen de oude Keltische mythen en verhalen op uit de woeste heidegronden van Cornwall, Ierland, Schotland, Wales, het eiland Man en Bretagne. Ze sijpelen in onze veenmoerassen en drijven op de stroom van onze rivieren naar de zandstranden van de rotsachtige Atlantische kust. Dit zijn onze verhalen. Alleen de onze. Ze zijn geconserveerd met zeezout en donker doorbakken met turf. Ze liggen begraven

onder onze voeten, komen rechtstreeks uit onze typisch-inheemse landschappen en inspireerden onze voorouders. Die verhalen zullen we in dit boek verkennen.

Een Keltische identiteit of komaf hebben betekent vooral voor vrouwen dat ze een geschiedenis, literatuur en mythologie erven waarin niet alleen hun diepe verwantschap met de natuurlijke wereld nadrukkelijk naar voren komt, maar ook dat ze een unieke en cruciale rol hebben in het welzijn van de aarde en de overleving van haar bewoners. De Keltische mythen mogen beslist niet klagen over gebrek aan masculien heldendom en avontuur, maar de voornaamste bezigheid van hun helden is dienst en rentmeesterschap aan het land. Ooit waren vrouwen de bewakers van de natuurlijke wereld, het hart van het land. De Keltische vrouw die we in deze oude vertellingen ontmoeten is anders actief dan de helden en krijgers: zij beslist wie geschikt is om te regeren, ze is de beschermer en onderhouder van het land, de draagster van wijsheid, de bron van spirituele en ethische autoriteit voor de stam. In Keltische scheppingsverhalen is het land geschapen door een vrouw. De Keltische geschiedenis kent voorbeelden van vrouwen als de spirituele leiders van hun stammen. Dit zijn de verhalen van ons eigen erfgoed; de verhalen van de historische en de mythologische vrouwen die ons zijn voorgedaan. Stel dat we die verhalen konden heroveren en weer die vrouwen zouden worden?

In dit boek deel ik hoe ik de mythen en tradities van mijn geboortegrond heb teruggewonnen. Want de verhalen van vrouwen moeten verteld worden. We beginnen met de verhalen over ons lijden, over het eeuwenoude geweld dat tegen ons en de planeet is bedreven. Maar daar eindigt het verhaal niet. Zodra onze verhalen verteld zijn moeten we nieuwe verhalen vinden en opeisen; verhalen die ons inspireren en vooruit stuwten. Ik heb er lang over gedaan om verhalen te vinden die mij richting gaven; verhalen die tot mijn verbeelding spraken, maar me er ook aan herinnerden dat er andere manieren zijn om de wereld toe te behoren dan die me zijn aangereikt. We moeten die weg allemaal zelf afleggen want elke reis is uniek, en al onze lessen en inzichten zijn van waarde. Al heb ik me nog

zo afgezet tegen het patriarchaat, mijn reis is nooit een kruistocht tegen mannen als de vijand geweest. Het was een reis waarop mannen en vrouwen bondgenoten konden worden, en de verhalen die me gegidst hebben kwamen voort uit een cultuur waarin zowel mannen als vrouwen respect genoten om wat ze de wereld brachten. Mijn reis was een pelgrimstocht. Hij maakte me duidelijk hoe ik in deze uitdagende tijden een authentieke, standvastige vrouw kon worden. Ik heb op deze lange, kronkelige weg geleerd hoe ik mijn plek in de wereld kon vinden en daar verantwoordelijkheid voor kon nemen. Ik leerde hoe ik de unieke gave die ik te bieden heb, kon aanboren en gebruiken.

Verschillende decennia geleden heeft de Amerikaanse mytholoog Joseph Campbell zijn bekende en immens impactvolle overzicht van de 'heldenreis' ontwikkeld.¹⁶ De essentie van het plot in alle grote wereldverhalen, zegt Campbell, gaat over een held met buitengewone gaven die misschien wel, misschien niet erkend wordt in zijn leefgemeenschap. Hij en/of de wereld waarin hij leeft lijdt aan een symbolisch gebrek (wat in een sprookje zoiets eenvoudigs als het gemis van een speciale gouden ring kan zijn). De held begint een groots avontuur om de verloren schat te vinden en terug te brengen naar de wereld. Campbell zette uiteen dat deze symbolische tochten drie cruciale fasen hebben. De eerste is die van scheiding of vertrek, waarin hij de 'roep tot het avontuur' hoort en op weg gaat. In de tweede fase bewandelt de held een 'weg van beproevingen en inwijdingsoverwinningen' en wordt hij getest. In de derde fase, die van 'terugkeer en re-integratie met de gemeenschap' brengt de held zijn gave terug naar de wereld en redt deze, zichzelf of iemand anders. Campbell geloofde dat deze drie fasen en de stadia zoals hij die schetste niet alleen herkenbaar zijn in de opbouw van de mythen zelf, maar ook in die van onze persoonlijke levensreis.

Dit model kan een goede verklaring zijn van de kenmerken die veel mythen en sprookjes uit de hele wereld met elkaar gemeen hebben. Het biedt misschien ook een sjabloon voor de heldenreis in het echte leven en een metafoor voor spirituele en psychologische groei, zoals veel Jungiaanse therapeuten die Campbell volgden hebben gesuggereerd. Maar het heeft vrouwen weinig te bieden. Het doet de volle werkelijkheid

van het innerlijke en uiterlijke vrouwenleven geen recht. Vrouwen manifesteren zich ofwel als de verleidster die het pad van de held kruist om hem op de proef te stellen en van zijn koers af te leiden (daar is arme Eva weer...); of ze is vermomd als de grote godin, die de 'onvoorwaardelijke liefde' vertegenwoordigt die de held moet winnen om hem de moed te geven trouw te blijven aan zijn zoektocht. Anders gezegd: vrouwen kunnen in het beste geval niet meer dan de bestemming zijn. We vertegenwoordigen de statische, noodzakelijke eigenschappen die de actieve, alles overwinnende held zoekt. Maureen Murdock, een van Campbells vrouwelijke leerlingen, meldde dat hij tegen haar heeft gezegd: 'Vrouwen hoeven die reis niet te maken. De vrouw is heel de mythologische reis aanwezig. Het enige wat ze hoeft te doen is beseffen dat zij de plek is waar mensen naartoe proberen te komen.'¹⁷

Met alle respect: ik denk er anders over. Vrouwen moeten de reis absoluut wel maken. Maar niet dezelfde als de held. Het is de hoogste tijd dat we onze eigen verhalen vertellen, zelf onze reis uitstippelen. We hebben geen helden nodig om ons te vertellen wie we moeten zijn.

Campbells heldenreis, evenals de latere variaties van een heel scala Jungiaanse therapeuten en andere schrijvers, staat volledig in het teken van individuele spirituele groei en persoonlijke transformatie; het proces dat Jung 'individuatie' noemde. Maar de reis die wij nu nodig hebben moet ons uit de enge ruimten van ons hoofd breken en stevig terugbrengen in de wereld waarmee we verbonden zijn, geworteld en klaar om te dragen. Als we echt iets aan de wereld willen toevoegen, als we echte verandering willen, moeten we eerst met onszelf aan de slag. We moeten door onze disfunctionele manieren heen prikken, onszelf confronteren met de overtuigingen en waarden waarin we zijn meegegaan en die zowel vrouwen als de planeet in deze puinhoop hebben gebracht. Daarna moeten we onze authentieke waarden en leefwijzen ontdekken. We moeten wakker worden voor de scheppende kracht van ons vrouwen, onze eigen visie ontwikkelen op wat we een zieltogende aarde kunnen bieden. Dit persoonlijke werk is echter geen doel op zich en ook geen kwestie van ieder voor zich. We zijn niet afgescheiden van deze aarde. We zijn er deel van, of we dat nu al ten volle in ons lichaam voelen of nog niet.

De reis van de heldin die we in dit boek volgen, is een reis waarin we bewust worden van hoe diep we gevangen zitten in het levensweb op deze planeet. Ze leidt ons met vaste hand terug naar de beleving dat we van deze aarde zijn. Maar daarna vraagt deze reis dat we weer in onze kracht gaan staan en onze oudtijdse, aangeboren rol als haar bewakers en beschermers terugnemen. De heldinnenreis die we vandaag moeten maken is bovenal een eco-heldinnenreis.

De tijd is er rijp voor. Er is een groeiend aantal vrouwenbewegingen dat focust op een nieuw, doorvoeld verlangen weer actief te wortelen in de omgeving en de gemeenschappen. Dit zijn vrouwen die verantwoordelijkheid willen nemen om de toekomst vorm te geven, die aandacht en respect voor de diepe vrouwelijke waarden willen terugbrengen in een wereld waarin het mannelijke overheerst. Het is een revolutie van betrokkenheid en gaat veel verder dan milieuactivisme.

Vrouwen nemen steeds vaker het voortouw in de milieubeweging. Nobelprijswinnares Wangari Maathai heeft de *Green Belt Movement*¹⁸ opgezet, een initiatief waarbij miljoenen bomen zijn geplant in Kenia en vrouwen zich hebben ontwikkeld tot invloedrijke voorvechters voor hun rechten, voor goed bestuur en democratie en bescherming van natuurlijke hulpbronnen. De Londense advocaat Polly Higgins heeft de globale *Eradicating Ecocide Movement* opgericht.¹⁹ Vandana Shiva²⁰ is de bekendste ecofeminist, milieuactivist en antiglobalisatie activist van India en promotor van het idee dat een duurzamer en productiever agrarische benadering gerealiseerd kan worden door landbouwsystemen waarin vrouwen een grotere plek hebben in ere te herstellen.

De nog radicalere Canadese *Idle No More movement*²¹ bracht in 2013 de wereld in beroering toen een eenvoudige verzetscampagne tegen een wetsontwerp in Saskatchewan oversloeg naar de Verenigde Staten en zich met veel impact over de hele wereld verspreidde. De beweging – die mondiaal tot solidariteitsacties inspireerde – was begonnen door vier vrouwen, van wie drie uit de autochtone bevolking van Canada. De visie van Idle No More ‘draait om inheemse wijzen van kennis, geworteld in inheemse soevereiniteit, om water, land en al het leven op aarde te be-

schermen voor toekomstige generaties'. De visie is diep verankerd in de oude manieren van zijn, de oude inheemse mythologieën die een onverbreekelijke band tussen de levende wereld en het vrouwelijke uitdragen. 'Het is tijd dat ons volk gaat staan en de taak als verzorgers en voogden van het land weer opneemt,' proclameert een woordvoerster van de Athabasca Chipewyan First Nations op de website van Idle No More.

In onze westerse samenlevingen klinken steeds meer oproepen om terug te keren naar oorspronkelijke wijsheid, maar we kunnen niet afstemmen op de wereldbeelden van culturen die zijn geworteld in landen en geschiedenissen die weinig raakvlakken hebben met de onze. Toch proberen we dat vaak. We kijken naar het Oosten voor spirituele beoefening, zoals taoïsme en boeddhisme. We kijken naar het Westen en de inheemse verhalen en tradities van de Amerika's voor leidraad om in harmonie met het land te leven. Maar hoe uitstekend al deze tradities ook zijn, we hebben de mythen van andere culturen niet nodig voor rolmodellen of richtsnoeren over hoe we authentieker, evenwichtiger en harmonieuzer kunnen leven met de planeet waarvan we afhankelijk zijn. We hebben onze eigen richtinggevende verhalen nodig en die zijn diep verankerd in het hart van onze inheemse landschappen. We putten ze uit de bronnen en wateren. We rapen ze al strandjuttend op uit het zand, van de bodems van diepe meren. We graven ze op uit de moerassen, volgen hun sporen door de schimmige open plekken van het betoverde bos. Deze verhalen aarden ons niet alleen, ze laten ook zien hoe wij vrouwen zijn geweest en weer kunnen worden als we daarvoor kiezen. 'De wereld zal door de westerse vrouwen gered worden,' heeft de Dalai Lama eens gezegd.²² En als we een verbond sluiten met onze sterke, inspirerende inheemse zussen, hebben we met elkaar misschien een kans.

Als vrouwen zich herinneren dat we ooit zongen met de tongen van zeehonden en vlogen met de vleugels van zwanen, dat we onze eigen wegen baanden door de donkere bossen en daar een leefgemeenschap met vele bewoners creëerden, dan staan we geworteld op, als bomen.

En als we net als bomen geworteld staan in de aarde... dan zullen wij vrouwen wellicht niet alleen onszelf, maar de wereld redden.